

význame používaný a autor občas používa tiež termíny sociológia a sociálny konštruktivizmus ako synonymá.

Problematika sexualít a genderov nie je len doménou sociológie, ale skúmajú ich aj mnohé iné vedné disciplíny a smery, vrátane psychológie, filozofie, pedagogiky atď. Napriek tomu, že autor je zameraním sociológ a jeho kniha má ambíciu sa orientovať práve na takúto perspektívu nazerania, domnievam sa, že práve interdisciplinárna povaha tejto témy mohla byť jedným z východísk autorovej práce. Avšak samotný autor uzatvára tieto témy do oblasti sociológie, pričom ale, na strane druhej, vychádza aj z niektorých psychologických, filozofických a iných prameňov.

Prezentovaný názor autora, akú obrovskú úlohu v konštrukcii sociálnej reality hrá jazyk a ako sú v ňom zakotvené rodové nerovnosti, sa bohužiaľ neodráža v jeho jazyku, ktorý používa v knihe, nakoľko nedodržiava spôsob korektného, nesexistického písania. Už na obale diela sa dočítame, že autor vykonával zamestnanie „upratovačky“. Povolanie upratovačky je tak spájané so ženským rodom, čo odráža tradičné nižšie hodnotenie ženskej roly a nerovný status mužov a žien v zamestnaní. Práve podobné vyjadrenia v jazyku ukotvujú nerovný status mužov a žien a posilňujú mocenskú asymetriu medzi mužmi a ženami. Autor často volí také výrazové prostriedky, ktorými potvrdzuje a fixuje rodové stereotypy. Vo vyjadreniach nezohľadňuje rod a jeho jazyk je zbytočne maskulinovaný používaním tzv. neutrálneho maskulína.

Napriek výhradám, vďaka prístupnému jazyku dielo ponúka odborné poznatky aj širšej verejnosti a nabáda k zamysleniu sa nad mnohými sociálnymi konštrukciami sexualít a genderov. Tematizuje mnohorakosť a rozmanitosť ľudských sexualít, čím stimuluje diskurz o rôznych formách ľudských sexualít.

Dagmar Marková

Marek Hrubec (ed.): Globální spravedlnost a demokracie

Praha, Filosofia 2005, 355 s.

Problémy globalizace tvoří jeden z hlavních předmětů zájmů v soudobých sociálních vědách. Česká republika v tomto ohledu nezaostává za zahraničím a může se pochlubit i vydáváním a překlady některých významných publikací věnovaných dané problematice – za všechny jmenujme například Baumanovu „Globalizaci“ a Giddensův „Unikající svět“. Tyto práce se však věnují danému tématu především na deskriptivní či empirické rovině a nekladou příliš důraz na normativní koncepcce globalizace a potažmo na její vztáženost k otázkám spravedlnosti a demokracie. Tuto mezeru nyní doplňuje sborník multidisciplinárních textů pocházející od kolektivu významných zahraničních a českých akademiků, kteří se scházejí na dvou pražských každoročních konferencích: na květnové konferenci „Philosophy and Social Sciences“ s účastí zahraničních hostů a na listopadové konferenci „Filosofie a sociální vědy“ pouze s českou účastí.

Editorem knihy je Marek Hrubec z Akademie věd ČR. Patnáct článků publikace je rozděleno do dvou sekcí. Podívejme se nejprve na první sekci, věnovanou tématu „Spravedlnost a demokracie v době globalizace“. Jason D. Hill (DePaul University v Chicagu) se v ní zabývá otázkou paternalismu. Ačkoliv se většina autorů staví k paternalismu s nedůvěrou a vnímá jej jako princip, který jedná s osobami jako prostředky a nikoliv účely o sobě, Jason Hill ho v určité podobě obhajuje. Zastává se jej tehdy, když je spjat s určitým typem motivů, které slouží morálnímu účelu – morálnímu vedení. Autor navíc paternalismus spojuje s kosmopolitní demokracií, v níž jsou vztahy k vlastním občanům záležitostí světového společenství. Kosmopolitní demokracie musí být podle Hilla paternalistická, protože zpochybňuje ideu a základy suverenity a zahrnuje lidská práva pod ochranu celosvětově platné jurisdikce.

María Pía Lara (Universidad Autónoma Metropolitana, Ciudad de México) ve svém

textu klade naproti tomu důraz na posílení globální spravedlnosti a globální demokracie jako nástroje uspořádání neduhů ekonomické globalizace.

Ondřej Císař (Masarykova univerzita v Brně) ve své práci odmítá dichotomické pojetí globalizace, které proti sobě staví trh a stát, přičemž prvý se neustále a čím dál silněji vymaňuje z kontroly druhého a podřizuje ho své logice. Tento popis přehlíží, že globalizace je také proces politický a součástí globálních struktur se stávají nejen trhy a korporace, ale i politika a státy. Autor se proto odmítavě staví ke koncepci kosmopolitní demokracie. V jeho pojetí je současná globální politika pole otevřené konfliktům na několika úrovních a skládá se z mnoha aktérů, kteří bojují o podobu globálních norem. Tato situace tak svou otevřeností a možnostmi dává větší šanci reprezentovat jednou i zájmy aktérů, kteří zde dnes ještě nejsou přítomni, než by tomu bylo v případě kosmopolitní demokracie, která stejně jako každý univerzalistický projekt potřebuje ke svému ustavení „vnějšek“, tj. vyloučení cizinců.

Tatiana Machalová (Masarykova univerzita v Brně) se ve své studii „Současný rasismus. Selhání demokracie v době globalizace?“ inspiruje Foucaultem a zkoumá fungování rasismu v podmínkách globalizace moderní společnosti.

Josef Velek (Akademie věd ČR) ve svém příspěvku „John Rawls a utopie věčného míru. K legitimitě demokracie a globální spravedlnosti“ velmi podrobně rozebírá Rawlsovu koncepci globální spravedlnosti.

Studie Marka Hrubce (Akademie věd ČR) „Mezinárodní versus globální spravedlnost. Polemika mezi nacionalisty a kosmopolity“ je razantní obhajobou sociální a kulturní dimenze globální spravedlnosti (a přihlášením se ke kosmopolitní straně sporu) před pouhou politickou spravedlností, která je charakteristickým způsobem ztělesněna v Rawlsově teorii. Autor nejprve vymezuje dva předměty sporu mezi Rawlsem a kosmopolity. Prvním je otázka subjektů spravedlnosti. Problém

Rawlsovy mezinárodní spravedlnosti spočívá v určení těchto subjektů spravedlnosti, jimiž se v jeho koncepci stávají pouze reprezentanti národů, kteří mají zastupovat národní či státní zájmy a nikoliv jedince. Naopak kosmopolitní spravedlnost se týká nejen celých společností (zde je podobná Rawlsově teorii), ale také jedinců jakožto světoobčanů. Další oblastí sporu jsou principy, které by měly regulovat vztahy mezi těmito subjekty. Rawlsova teorie mezinárodní spravedlnosti vyžaduje pouze politickou regulaci mezi národy, a nevěnuje pozornost skutečnosti, že obyvatelé mohou zůstávat v silně nerovných podmínkách vzhledem k distributivní dimenzi spravedlnosti. Oproti tomu kosmopolitní teorie spravedlnosti se nespokojuje pouze s politickou dimenzí spravedlnosti a požaduje rovněž dimenzi redistributivní, omezující ekonomické a sociální rozdíly mezi příslušníky různých národů. Rawlsovo zaměření pouze na politickou stránku globální spravedlnosti má podle autora tyto příčiny. Rawls podceňuje negativní dopady ekonomické globalizace a domnívá se, že překážky ekonomické a sociální prosperity leží v politické nespravedlnosti a nikoliv v nespravedlnosti distributivní. Tato představa však vychází z koncepce mezinárodně izolovaných společností, která je v dnešní době neudržitelná. Vlivy globalizace silně pronikají do poměrů v národním rámci. Dále Rawls tvrdí, že kosmopolitní spravedlnost by nemohla být prosazena, protože by se pro ni nenašel souhlas. Zde však opomíjí, že zastánci kosmopolitní spravedlnosti, neohegelovsky inspirovaní, zakotvují ve svých teoriích vzájemné uznání členů pospolitosti, které vytváří dostatečné motivace pro podporu kosmopolitní spravedlnosti a které v Rawlsově liberálně orientované teorii chybí.

Právní expert Petr Salač (European Investment Bank v Lucembursku) v článku „Globalizační tendence v současném právu. Příklad existence tzv. *lex mercatoria*“ ukazuje, jakým způsobem procesy globalizace ovlivňují současný právní řád založený na státní suverenitě a izolovanosti národních právních řádů. Jejich působením se v součas-

ném právu projevují tyto tendence: 1) „Spon-tánní“ akceptování cizího práva – tento trend je založen především na akceptaci římsko-právní tradice a šíření anglického práva. Vliv tohoto procesu lze sledovat hluboko do minulosti, kdy měly bývalé koloniální velmoci politický vliv. Zároveň však docházelo i k dobrovolnému přebírání prvků z jiných právních řádů – jako příklady nám mohou sloužit inspirace německým právem v Řecku či švýcarským v Turecku. 2) Internacionalizace (globalizace) práva cestou mezinárodního práva veřejného, např. Vídeňská úmluva o mezinárodní koupi zboží, Dohoda o obchodní organizaci apod. Mezinárodní smlouvy tohoto druhu jsou závazné jen mezi státy, které je ratifikovaly, ale i v této oblasti se prosazuje univerzalismus, vycházející z toho, že určitá úprava v mezinárodním právu veřejném se použije bez ohledu na to, zda k němu nějaké státy přistoupí. 3) Zvláštní formy internacionalizace jsou založeny na regionálních seskupeních, které pro svoji organizaci stanovují zvláštní předpoklady právního charakteru. Patří sem například dohoda NAFTA a především Evropská unie. V těchto případech jde o globalizaci práva „shora“. 4) Poslední a nejpodstatnější je tzv. globalizace práva „zdola“, jejímž projevem je tzv. lex mercatoria (mezinárodní globalizované právo) existující nezávisle na národních právních řádech a právu mezinárodním, jež je založeno na smluvní volnosti mezi subjekty v soukromoprávních vztazích v mezinárodním obchodě.

Oproti předchozím odborným příspěvkům má zamyšlení nad globalizací v kontextu protestů proti zasedání MMF a SB v Praze v roce 2000 formu eseje. Termín „globalizace“ je v interpretaci autora tohoto článku, Stanislava Komárka (Univerzita Karlova v Praze), strašák, nahrazující starší pojem „imperialismus“. Komárek dodává, že ke globalizaci v dnešním světě bezesporu dochází, nicméně není to jev nový, existuje již několik tisíc let – což dokládají dnes běžné plodiny střední Evropy (brambory, pšenice, mouka), které v Evropě nemají svůj původ. Také odpůrců globalizace bylo v minulosti mnoho – za pří-

klad vezměme Komenského kritiku „nadměrného kvalitování v obchodu“ v *Labyrintu světa a ráji srdce*. Podle Komárka jsou světové organizace jakožto symboly globalizace vhodným objektem protestu pro svoji „sakračnost“, obřadnost a ambivalentní roli své politiky, ale domnívat se, že mají moc ovládat globální dění, by byl klam. Navíc tím, že demonstranti cestují po celém světě, aby protestovali proti těmto institucím, stávají se nevědomky jejich součástí.

Erazim Kohák (emeritní profesor Boston University, nyní přednáší na Univerzitě Karlově v Praze) si klade za cíl vyjasnit, co označujeme slovy „globalizace“ a „demokracie“. Globalizace nejprve znamená globální kulturní sblížování (tzv. civilizační či kulturní globalizace). Od něj musíme odlišit obchodní globalizaci, která spočívá v celosvětově se rozšiřujícím ekonomickém působení. Tento jev není hodnotově úplně jednoznačný. Mezi rovnými stranami (Baťa a Adidas, Francie a Německo) může vést k prospěšným důsledkům, zatímco mezi nerovnými (USA a Nikaragua, Coca-Cola a místní sodovkárna) může mít zhoubný dopad. V devadesátých letech se prosadilo ještě další pojetí globalizace, a to v podobě absolutně nadřazených nároků globálního obchodního podnikání zdravotním, sociálním a ekologickým zákonům jednotlivých zemí. Tuto formu globalizace Kohák nazývá imperiální. Je tedy přirozené stavět se kladně k prvnímu typu globalizace, být obezřetný k druhému typu a odmítat třetí. Podobně (i když jen ve dvou významech) rozebírá i používání slova „demokracie“. V prvním významu ji chápe jako civilizační postoj, s nímž většina nemůže menšinu jen přehlasovat, ale je hledáno řešení, pomocí něhož by došlo ke konsenzu co největšího segmentu občanů během společného rozhodování. V druhém významu je demokracie pouze legitimizací moci většinovým hlasováním, kdy vládce neusiluje o podporu, nehledá kompromisy a menšina nemá do příštích voleb odvolání.

Druhá sekce je věnována „Globální technokultuře“. Jodi Deanová (Hobart and Wil-

liam Smith Colleges, Geneva, New York) v této sekci ve své studii „Kybersalony a občanská společnost. Přehodnocení veřejné sféry v národní technokultuře“ rozlišuje tři typy salonů – salon jako racionální sféra, salon jako občanské přátelství a kybersalon – a zkoumá je z hlediska interaktivity, subjektivity, médií a dějiště.

Hubertus Buchstein v článku „Argumenty proti on-line volbám“ (Ernst-Moritz-Arndt-Universität v SRN) nejprve uvádí argumenty zastánců elektronického hlasování. Jelikož není vázáno na místo, mohlo by se ho zúčastnit více lidí; umožnilo by komplikovanější volební procedury, které by mohly více zohlednit vůli voličů (např. odevzdávání hlasů kandidátům více stran, širší využití preferenčních hlasů atd.). Dále by posílilo přímou demokracii; zlevnilo a ulehčilo by organizaci voleb, zvýšilo by jejich rychlost a přesnost. Kybernetické hlasování je také považováno za základ rozšíření okruhu uživatelů počítačových technologií. Zároveň by se však podle Buchsteina daly vyjmenovat tři podstatné důvody proti elektronickým volbám. Prvním je problém zaručení tajného hlasování. Při on-line volbách by se hlasování spíše podobalo dnešnímu odevzdání hlasu poštou, které je povoleno pouze v několika zemích (např. SRN), a to ještě za přesně vymezených podmínek. Tento způsob volby zpochybňuje samotný princip tajného hlasování, který hrál v soudobých pojetích demokracie zásadní roli – a ten by neměl být „bezmyšlenkovitě“, bez hluboké, veřejné diskuse, jen z důvodu zavedení nové technologie, odmítnut. Za druhé je velmi složité naplnit technické požadavky elektronického hlasování. Bylo by třeba nejprve zajistit jednoznačnou identifikaci voliče, pak ochránit přenos a nezfalšované seskupení dat (hlasů) a nakonec jejich bezpečné uchování. Dále se stoupenci on-line hlasování musí vyrovnat s námitkou, zda neutrpí kvalita demokracie – uváženého (alespoň v nějaké míře), reflektovaného rozhodování občanů, kterým jejich hlas a názor „stál“ za návštěvu volební místnosti. Nebyla by technickými prostředky zvětšená volební účast jen umělým výtvořem? Po-

sledním problémem elektronického hlasování se jeví přemístění voleb jako politické události z veřejné sféry (volební místnosti) do soukromí. Nezanedná tato proměna otisk také na našem porozumění demokracii?

Jari I. Niemi (Purdue University v USA) ve svém textu „Demokracie a technologická reforma“ brání Habermasův přístup k technologiím před obviněním z esencialismu v pracích A. Feenbergera. Podle Feenbergera esencialismus tvrdí, že technologie má jen jednu podstatu, a tou je výkonnost, která je odpovědná za hlavní problémy moderní civilizace. Proti této tezi staví myšlenku kritického konstruktivismu, která prosazuje, že technický design není určen nadhistorickou koncepcí účinnosti, ale sociálními zájmy. Habermas je obviňován z přesvědčení, že vědo-technika má jen jednu esenci, již je nadhistorická struktura kognitivně-instrumentální racionality. Niemi však na základě citací z Habermasových textů dokazuje, že kognitivně-instrumentální racionalita nedeterminuje konkrétní typ technického designu, a tudíž v jeho přístupu nic nebrání připuštění vlivu sociálních zájmů.

Další dva příspěvky patří českým autorům. Oleg Suša (Akademie věd ČR) ve svém článku „Informační technologie, globalizace, prostory moci“, jak napovídá už sám název příspěvku, zkoumá vzájemnou propojenost těchto tří faktorů a Jiří Loudín (Akademie věd ČR) ve stati „Technověda a sociální aktéři v globalizující se společnosti vědění“ staví technovědu do kontrastu s občanským řádem a věnuje se otázce identity v době globalizace.

Na samý závěr sborníku sociolog Fuyuki Kurosawa (York University v Torontu) tematizuje velké nebezpečí 21. století spočívající v zaostávání etického a sociálně-politického rámce za rozvojem technovědy.

Tento sborník bezpochyby rozšiřuje obzor myšlení o problémech globalizace a jeho vydání je třeba velmi ocenit. Již dnes se můžeme těšit na jeho (volné) pokračování věnované globální sociální spravedlnosti.

Martin Brabec